

Levél a Szerzőhöz

Kedves Tamás!

Ezen az estén ugyanúgy surrog a számítógép, mint azon a kései délutánon, amikor behoztad az Intézetbe a civil forgatókönyvet. Már alkonyodott, s nekem még Émile Picard frissen olvasott sorai jártak az eszemben arról, hogy Charles Hermite igen gyakran választotta a levélformát tudományos közleményei számára. Egyetértek ezzel a móddal, hiszen a kifejezés időnkint eredménytelenül ostromolt kapui hirtelen megnyílnak, ha személyes hangra találunk, ha elmondhatjuk valakinek azt, ami bennünk él. Mindenki ismeri ezt a jelenséget, aki beszélgetett, vitakozott már barátaival, s magányában felidézve az arcokat, a témákat, gondolatban ott folytatja, ahol és amikor a tárgyalás abbamaradt. E recenzió írásához én is így kezdek hozzá. Örülök, hogy francia bevezetést olvashattam előtte, mert a franciák nagyon jó előzőkat tudnak írni, jobbat, mint sok más nemzet tollforgatói.

Tehát beléptél, és átadtad a könyvet, amelynek súlya, sima teste hűvösen és ismerősen illet a kezembe. Kinyitottam és beleszagoltam, azt a kicsit csípős szagot vártam, amely az ismerős szakmai kiadók – Academic Press, Julius Springer, North-Holland, Birkhauser, Dekker – mai termékeiből árad. Acid-free paper, biztosítanak környezetbarát szándékukról a nyomdák, s a könyvvel elsőként materiálisan érintkező olvasó elégedetten bólint. Évtizedek tapasztalatának biztonságával szimatolunk dohos, édeskés, üde kötetekben, mint akiket a mozdony füstje helyett a könyvek illata csapott meg. Amiként engem is, 4-5 éves koromban, az apám által naponapra hazahozott újságé, az Új Nemzedéké. Örültem, hogy találtál kiadót, a Századvéget, a kiadó pedig támogatott a Kulturális Örökség Minisztériuma, a kulturális alapprogram révén, míg az üzleti életet elfogadhatóan jeleníti meg az OTP. Klasszikussá kell válnia az írónak ahhoz, hogy ne szoruljon rá az önmagukat reklámozó cégek jótékonykodására.

Nem sokáig voltunk egyedül, mert néhány perc múlva Adám András kollégám jelent meg az ajtó keretében. Barkochbáznai akart, de Téged látva széles mosolyra derült az arca, belépett, és elégedetten elhelyezkedett az egyik karosszékekben. Lemondott a játékról, s bekapcsolódott a beszélgetésbe. Ismerre a könyvet, ott volt Fókusz-beli bemutatóján, meg is vásárolta. Örült, hogy itt vagy, élénken adott új irányt is a társalgásnak. Hát nem remek dolog ez? Lehet egy szerző számára nagyobb jutalom, mint az, hogy szeretik és érdeklődnek gondolatai iránt? Látszólag nem is a könyvről volt szó, hiszen a földön, összezsinegelve zsúfolódó folyóiratkupacok maguk ajánlottak egy másik témát. Igen, Jiri Vesely, a prágai Ká-

roly-egyetem matematikai intézetének könyvtárosa nemrégien szomorúan tudatta, hogy nem tudja teljesíteni másolat-kérésünket, mivel az állomány szinte teljesen megsemmisült. Karlin, ahol a könyvtár van, Prága alacsonyán fekvő kerülete, az árvíz ott mindent tönkretett. „Hát akkor segítségünk nekik” – kiáltotta Zsuzsa, a folyóiratos, 2–3 héttel korábban, mintsem megjelent az Európai Matematikai Unió – nem politikai szervezet – segélyfelhívása. Ma már ott tartunk, hogy a CSA ingyen elviszi a teherautó Prágába. „Valóban” – jegyeztem meg –, „a kelet-közép-európai matematikusok között szinte ismeretlen volt a nemzeti ellenszenv, a tudományos konferenciákon barátokként tudtuk megbeszélni nemcsak a szakmai, hanem az országainkat érintő egyéb kérdéseket is.” András ekkor eltűnt, majd kisvártatva visszatért az 1966-os tihanyi gráfméleti konferencia kötetével, amely arra emlékeztette őt, miként látta Frank Harary amerikai matematikust baráti beszélgetésbe mélyedve egy ablaknyílásban Hoang Tuy vietnami kollégával a még dúló háború idején. Az átélt eszméknek nálunk arcuk van.

Mire jó ez az egész? Csupán csak arra, hogy irtál egy könyvet, amely békében összehozott három embert, s ez alkalom volt arra, hogy felidézzük a béke és békeségteremtés más pillanatait is. Hiszen húsz évig a béke miatt voltál gondban, amint ezt könyved első ötven oldala tükrözi. Küzdöttél az államilag fizetett békemozgalmárokkal, pontosan leírtad a civil és nem-civil törekvések céljait, segítetted a jószándékú hazai szerveződésekét. Aki e kor eszmétörténetét meg akarja ismerni, bizony alapozhat írásaidra, részletkérdésekben pedig felhasználhatja a Kelet-Nyugat Párbeszéd Hálózat összejöveteleiről készült ügynöki jelentéseket is. Érdeklődésed, előlétele alapján lehettél volna az a szociográfus, akit Paulus Alajos dokumentumfilmjében láttunk, azonban másfelé fontosabb vagy legalább olyan fontos kérdések merültek fel.

Mi a két évtized gondjait, a békeségteremtés ügyét, nem a hatalom és a politika felől, hanem az emberi lelkiismeret védelme érdekében közelítettük meg. Ennek a látszólag szerény, egyéni törekvésnek egyszerű csak lettek politikai, emberi jogi, vallási vonatkozásai. Könyved azért hiteles, mert nemcsak általában akartad előmozdítani az ember ügyét, hanem védted a magad lelkiismeretét is a húsz év hatalmi, politikai és vallási csapdái között, a lehetséges úttévesztések és elhajlások között. Minden sorát átélted még akkor is, ha csak néhány élményszerű írás árulkodik erről. Átélted és példát mutattál arra a valódi konzervatívizmusra, amelyről annyi szó esik ma, amelyet úgy szeretnénk látni közéletünkben a józan gon-

dolkodók, s amelyre képtelenek a megélhetési politikusok. A konzervatívizmus ugyanis azt jelenti, hogy féltve őrizzük indulásunk kincseit, csak érvekre és tényekre figyelünk, miközben kopott papírbörönddel, gyalogosan járjuk az életet. Szerencsés ember vagy, mert nem mindenkinek jut osztályrészül, hogy egyidejűleg lehessen az események részese és megfigyelője, szereplője és krónikása. Időnkint sodródunk az eseményekkel, de nem látunk, máskor viszont csupán külső szemlélői vagyunk a mellettünk zajló történéseknek. Könyved figyelő, néha szándékosan szigorú tárgyilagossága abból ered, hogy megbízható, pontos képet akartál adni a jelennek és az utókornak. Jó, ha megmondjuk a helyzeteket nem ismerő olvasónak, hogy ez az írás nem csupán szakszerű, tudományos közlések gyűjteménye, hanem helyszíni, időnkint harctéri jelentés is. Nem az írástudó publicista papírbátorságából születtek – „un courage de papier”, mondta Gilbert Cesbron –, hanem az erőszak viszcacsapását kihívó békeharcos cselekvéséből. Egy erőszakmentes demonstrációnál intézkedő közrendőr nem tudja feltétlenül azt, hogy a leláncolt tüntetető a közhatalom ismert, sikeres szereplőinek egykori küzdőtársa, talán barátja is, és könnyen meggondolatlanságra ragadtathatja magát. Amikor a rendőrkapitányság épületében, azon a bizonyos papírböröndön megfogalmazzuk a 88-as októberi tüntetést bejelentő írást, bizony, nem voltunk biztosak abban, hogy Pongor alezredes és emberei nem gumibotokkal, hanem kitakarított parkolóval fognak várni minket a Kossuth-téren.

Látlak transzparenszeket tartva, állásfoglalásokat kimondva középületek, követségek előtt, parkokban és utakon, vonaton vagy katonai területeken. Te tudnád megmondani, hogy hol és hány-szor képviselted a béke, a polgári szolgálat, az antimilitarizmus ügyét, olykor ötletes happeningeket összehozva albás barátaidal. Látlak a bíróságok folyosóin a katonaság ügyvédelével vitakozva, tárgyalóteremben a bíró gondolatmenetét, ítéletét figyelve. Ott voltál az egyetem büntetőjogi tanszékén a halálbüntetés eltörléséért alakult liga ülésén, jó ideig „szót vittél” a hadkötelezettség ellenzőinek táborában. Támasza voltál az Alba Körnek, ma is rendszeres tanácsadással segített a polgári szolgálatot kérvényezőket. S egy hirtelen fordulattal visszatérhették az első közéleti lépéseit megtevő Bibó-kollégistához, a Kenedi János manzárdlakásában, a 46-ok nyilatkozatát aláíró „hálózati” emberhez, a Kelet-Nyugat Párbeszéd Hálózat egyik mozgatójához, az államilag irányított Országos Béketanácsban Barabás Miklóssal, a honvédség érdekeit képviselő Fehér József alezredessel keményen és korrekten vitázó ellenfelhez. Egyik szervezője voltál...

Mi ez?

„Mondd, Jóska bácsi, téged nem varar az a könyv, amelyről ismertetéskellene írnod?”

Óh, igen, ez az a nyers hang, amivel a fiatalság megakasztja az emlékeikbe merülő öregurak szóáradatát. Nem zavar, kedves Tamás, képzeld, nem zavar. Ha ugyanis valaki elolvasta idáig a szövegemet, az azért megsejtett egy-két dolgot a könyvről is, továbbá észrevehette, hogy olyan szerzőről beszélek, aki nyakig benne volt az új fényes szelek forgatagában, tanúja volt a Kelet és Nyugat Nagy Megegyezéséből született bársonyos rendszerváltásnak, a javak újraelosztásának, politikai hittagadásoknak, politikának nevezett közbüntények sorozatának, s ezt az egészet egyszerre figyelte a jogász-szociológus szakszerűségével, illetve egy kormányzattól független NGO – esetünkben Non-Governmental Observer – civil iróniájával. Civil voltál, mert a függetlenség nagy érték volt számodra, amiért persze fizetni is kellett. Ha tehát érdekel valakit, hogyan lehet elmenni azon a keskeny úton, amely a hatalmi érvényesülés és a gazdagodni vágyás táján húzódik, akkor soraimat elolvassva kíváncsiság ébredhet benne megnézni azt a kiadványt, amely ilyen eufórikus állapotba hozta a recenzenst.

Persze, még mindig nincs ismertetés. A való helyzet ugyanis az, hogy nem tudok jobb összefoglalást írni annál a néhány soros szakasznál, amely a Tájékoztató című havi Bokor-bulletinben megjelent. Ha viszont valaki nem tud hozzájutni e sajtótermékhez, akkor cselekszik a legjobban, ha felkeresi a Rákóczi úti Libri Könyvpatotát, s az emeleti szinten, egy kávé mellett, elolvassa a könyv hátsó fedőlapján található szöveget, magából a könyvből pedig a „Lódenkabátom paramétereit, avagy élmények 1985 tavaszáról”, a „Sír az út előttem...” és az „Aktív erőszakmentességi akció” című személyes hangú írásokat, ebben a sorrendben. Ha ezután a vásárlás mellett dönt, és van háromezer forint a zsebében, akkor, a kávé túl, saját példányával hagyhatja el a boltot, s még marad is száz forintja (service compris).

Továbbra is mérgesítve a kíváncsiakat elmondom, hogy hirtelen ötlettől indítva felkerestem az interneten a washingtoni Library of Congress könyvtárat, hogy lássam, mit tud rólad. Megállapítottam, hogy ismeri születésed évét (1960), és hat tételt tart számon tőled. Hát persze, a NATO témájában korábban írott munkáid eleve begyűjtendőek voltak e kiváló könyvtárba, amely bőséges anyagot szerez be az amerikai politikát bíráló műveiből is. A Civil forgatókönyvek még nincs ott, amit egyrészt megérték, hiszen a könyvfeldolgozásnak Amerikában is megvan a maga útja, másrészt sajnálom, mert ha már benn lenne a katalógusban, akkor most ideírhatnám a Call Numbert, azaz a helyrajzi számot, hogy ha valaki netán itthon nem találná a könyvtárakban, Washingtonban könnyen kikölcsonözhesse olvasásra.

Érezhető, hogy jó kedvem van. Miért is ne lenne? Nem kell örökké túl komolynak lenni. Az gyanús. Wanda

Szyksznian gondoskodik is arról, hogy lazítsunk a történelemmel terhes oldalak között, és gondtalanul adjuk át magunkat azoknak a gondolatoknak, amiket sajátos technikájú, szurrealista művei ébresztenek bennünk. Ő majd nagylelkűen megbocsátja nekem, hogy szurrealistának nevezem azt, ami esetleg posztmodern, de biztosan nem konstruktivista vagy kubista. Istenem, egy recenzensnek nem kell mindenhez értenie, művészeti irány pedig oly sokféle volt és van. Nem baj, ha a recenzens kicsit gyenge művészetileg, fő az, hogy ajánlja az olvasóknak a műalkotást. Köszönje meg, hogy a művész ártatlanul besétált a komoly politika oszlopsarmokába, hogy enyhülést nyújtson az arra érdemes harcosoknak. Időnkint felül kell emelkedni a realizmuson a vallás vagy a játék világába, hogy könnyebb legyen a lelkünk. Imádsággal vagy játékkal úzzuk ki világunkból Mars istent és mindenkori utódait. Nemcsak az igaz, hogy a fegyverek között hallgatnak a műzsák, az is igaz, hogy az erős lelkek a műzsák segítségével parancsolják ki magukból a fegyvercsörgést. Tudta ezt a háborúban verset író Szabó Lőrinc, a kockás füzetébe időmértékes verseket rová Radnóti. „Ris du vieux siecle qui passe” – írta Victor Hugo, azaz nevéssük ki a múlt, öreg századot, akkor is, ha nevetésünk könnyen sírásba csap át, mert ki kell nevetnünk, nevésségessé kell tennünk minden olyan kísérletet, amely erőszakkal akar az emberből – legjobb esetben – más embert csinálni. Ki kell nevetnünk az elmúlt évtizedek deviáns, igyekvő politikusait is, akik megcsinálták magukat, akiket megcsináltak mások, akik elvesztették eredeti formájukat, gondolkodásukat. Nevetnünk is kell, hogy utána felfrissülten menjünk tovább. Mivel is? A szimbólumnak számítandó vulkánfiber kofferrel. Szabadon, szegényen. A koffert többször nem fogom említeni.

A recenzensnek jó kedve van, elégedett. Wanda asszony alkotásai feledteték vele idős korát, s képzeletben azzá a huszoneves fiatalberré tették, aki 1959-ben, a varsói Nemzeti Múzeumban szemlélte – mondjuk – Tadeusz Makowski műveit. Milyen érdekes volt akkor mindez! Nálunk tilos volt az avantgarde, ilyesmit nem lehetett kiállítani, Kassákot mentegetni kellett. S akkor ott, a gettőlázadás és a felszabadulás utáni csupa foghíj Varsóban, ahol csak a Krakowskie Przedmieskie házai maradtak meg úgy-ahogy, ahol idegen test gyanánt magaslott a Peking, azaz a kulturának és a tudománynak a büntudatos Sztálin által a lengyelekre tukmált felhőkarcolója, különös vidámságot éreztem a gyakorlat nem értett, ámde szellemi szabadságot árasztó művek között. Álltam az „Isten” című kép előtt, s – természetesen – azt sem értettem, de kimentem az utcára, s kinn az utcán aszfaltoztak és járdát építettek, már sorakoztak a Marszalkowska és az Aleje Jerozolimskie szocreál, de mégis otthont adó blokkházai, és a lányok ba-

nánszoknyában jártak. Mily furcsa észrevétel, hogy ebben is a fiatalságában megújhódó nemzet mutatkozott meg. Milyen jó, hogy ezt most felidézhettem. Dzijekuje bardzo, Pani Szyksznian, nagyon köszönöm.

Bródy András régóta ismerem. Valamikor a közgazdász szakembert jelentette számomra, aki időnkint megjelent az intézeti könyvtárban, hogy matematikai irodalmat olvasson, kölcsönözzön. Lineáris algebra, mátrixelmélet, optimalizálás – ezek a kutató mindennapi eszközei. Akkor kaptam fel a fejemet, amikor egyszer termodinamikai könyv iránt érdeklődött. Hogyan? Már újabb szakmai összefonódásnak vagyunk tanúi? Ilyen érdekesen bővül a közgazdaságtan fegyvertára? Bizony, mindennap születik új gondolat, új módszer, hogy segítsen termelni és elosztani. Csodálkozunk a Nobel-díjas közgazdászok kiváló erőfeszítésein, majd megállapítjuk, hogy a gazdasági elméletek, reformok – csakúgy, mint más tudományos felfedezések – attól használnak vagy ártanak a világnak, hogy mit kezdenek velük a politikusok. Hasztalan születnek meg az időben újabb és újabb igazságok, ha az ideológiák vagy a hatalom embereinek kezére kerülve, az önzés, a leigázás eszközeivé válnak. Közhely. Ezért hiszünk a kutatóknak, és ezért nem hiszünk a biztos igazságok hirdetőinek. Hiszünk Bródy-nak, amikor százaz számokkal igazolja a fegyverkezés esztelenségét, s nem hiszünk a napi emberkének, akik már a bölcsőben megkezdenék a fiúgyermek „hadra fogását”. Jól tetted, hogy őt kérted meg az előző megírására akkor is, ha a tényeket naponta alázzák meg a katonai szövetségek.

Hiányokat, hibákat is kellene találni a könyvben. Művitát nem rendezek, nem is tudom, miben térne el igazán a véleményünk. Nem mondom, hogy nincsenek gépelési elütések, de nem lenne elegáns dolog ilyesmin rágódní, különösen akkor, ha a hibák nagyon ritkák és nem zavarják a szöveg megértését. Egyetlen szó leírását kifogásolom, azt is csak azért, mert helytelen alakja benne él a köztudatban. A folyó neve nem Rubikon, hanem Rubico. Nagyon helyes, hogy elkészítetted a Rövidítések jegyzékét. Ma már kötelező a tárgy- és névmutató, mert a felhasználó számára fontosabb, mint a tartalomjegyzék. Ne felejtkezz el erről, ha majd befejezed a következő kötetet.

Melyhez erőt és jó szerencsét kívánok:

Jóska

Kedves leendő Olvasó!

A levél megírására a következő kiadvány adott okot:

Civil forgatókönyvek. Válogatott tanulmányok és publicisztikai írások (1983–2002) – Írta Csapody Tamás, illusztrálta Szyksznian Wanda – Századvég Kiadó, Budapest, 2002, 430 oldal – ISBN 963 9211 54 0 – Ára 2800 Forint

Merza József